

دوفصلنامه علمی- پژوهشی دین و ارتباطات، سال بیست و سوم، شماره دوم (پیاپی ۵۰)، پاییز و زمستان ۱۳۹۵ صص ۱۴۷-۱۷۴

رابطه دینداری و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۹/۲۸

خلیل میرزایی*

لیلا آقاسیدحسینی**

علی فلاحی***

چکیده

امروزه افراد از طرفی تحت تأثیر فرهنگ دینی جامعه خود هستند و از سوی دیگر در معرض عناصر ساختی دنیای مدرن قرار دارند. بررسی تغییرات ایجادشده در جامعه و تأثیر آن بر دینداری می‌تواند موفقیت‌ها و کاستی برنامه‌های اجراشده در حوزه مسائل دینی را نشان دهد. این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین دینداری و میزان عضویت افراد در پیوستن به شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری انجام شده است. شیوه انجام این تحقیق، پیمایش بوده و جامعه آماری آن تمام افراد هجده سال به بالای ساکن در منطقه ۴ شهر تهران را در بر می‌گیرد. این افراد، مطابق شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای یک‌مرحله‌ای و به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند. با توجه به گستردگی نظریات مطرح در حوزه جامعه‌شناسی دین، تلفیقی از نظریات وبر، اینگلههارت، برگر و لاکمن برای تبیین موضوع برگزیده و از ابزار پرسشنامه استاندارد برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. همچنین از آزمون‌های آماری نخی دو و فی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. متغیر دینداری در چهار بعد مناسکی، تجربی، پیامدی و اعتقادی، و متغیرهای زمینه‌ای از جنبه‌های سن، تحصیلات و وضعیت تأهل بررسی شده‌اند. یافته‌های تحقیق نشان از همبستگی با درصد احتمال قوی متغیرهای مستقل تحقیق با میزان عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری دارد.

واژگان کلیدی: جامعه‌شناسی دین، دینداری، شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری، مشارکت اجتماعی.

* mirzaekhalilr@yahoo.com

* دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

** leila.s.hasani@gmail.com

** دانشجوی مقطع دکتری رشته جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

*** fallahy@me.com

*** دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، تهران: ایران

مقدمه

دین به عنوان یک نظام معرفتی و فرهنگی مهم، در دوره‌های مختلف تاریخی حضوری فعال داشته است. از منظر مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی، دین واقعیتی تاریخی اجتماعی و نهادی اولیه است. برخی از مردم‌شناسان برای آن، کاربرد زیست اجتماعی قائلند و بایسته یا سودمندش دانسته‌اند، پاره‌ای آسیب‌شناسانه، نقادی‌اش کرده‌اند و برخی رویکردی دوسویه از خود نشان داده‌اند (فراستخواه، ۱۳۷۷: ۱۳۱). بسیاری از متفکران برجسته، توجه ویژه‌ای به نقش دین در جامعه مبذول داشته‌اند. در نتیجه، مفاهیم و دیدگاه‌های نظری بسیاری به وجود آمده است که هنوز هم راهنمای پژوهش‌های جامعه‌شناسان درباره دین است. علاوه بر آن برخی از محققان متأخر از قبیل پیتز برگر^۱ (۱۹۷۳)، تامس لاکمن^۲ (۱۹۶۷)، یواخیم واخ^۳ (۱۹۴۴)، کیلفورد گیرتس^۴ (۱۹۶۶)، ژان پل ویلم^۵ (۱۹۹۵)، فیل ذاکرمن^۶ (۱۹۹۷)، ملکم همیلتون (۱۹۹۵)، گلاک و استارک^۷ (۱۹۷۱) و دیگران در زمینه گسترش مطالعات مربوط به دین سهم بزرگی دارند.

در ایران نیز پدیده دین و دینداری در کانون توجه پژوهشگران و اندیشمندان اجتماعی بوده و تلاش‌های بسیاری در این زمینه انجام شده است. پژوهشگران حوزه جامعه‌شناسی دین معتقدند که دینداری در جامعه کنونی ایران و در میان جوانان با تغییراتی در اندیشه و عملکرد مواجه است. دین، اصل وحدت‌بخش و زمینه مشترکی را فراهم ساخته و به انسان اجازه می‌دهد تا با فائق آمدن بر تمایلات خودخواهانه‌اش و به دلیل داشتن عشق به هموعانش فراتر از این خودخواهی‌ها عمل کند.

دین، سنگ بنای سامان اجتماعی است و منبعی برای ارزش‌های اجتماعی بوده و بر گزینش‌های فردی و بسیاری از زمینه‌های زندگی روزمره تأثیر می‌گذارد. علاوه بر اینها دین، تجلی روح جمعی است و عامل همبستگی و یکپارچگی جامعه محسوب می‌شود. امروزه پدیده‌هایی همچون مهاجرت روستایی، ورود ابزار و وسایل ارتباط جمعی، آموزش و پرورش گسترده و... ارزش‌ها و روابط سنتی را به پرسش کشیده و تغییراتی در دینداری نسل جدید به وجود آورده‌اند. بنابراین پژوهشگران ناگزیرند از سویی عوامل مؤثر بر تغییر ارزش‌های دینی جوانان را بررسی کنند و از سوی دیگر برای غلبه بر آنها راهکارهایی ارائه دهند.

امروزه جوانان ایرانی از طرفی تحت تأثیر فرهنگ دینی جامعه خود هستند که برای خانواده‌ها و اجتماعات محلی محترم است و از طرف دیگر از نهادهای آموزشی، رسانه‌های جمعی (داخلی و خارجی) و عناصر ساختی دنیای مدرن متأثرند (سراج‌زاده، ۱۳۸۳: ۱۹۰). بررسی تغییرات ایجادشده در میزان دینداری می‌تواند موفقیت‌ها و کاستی‌های برنامه‌های اجراشده در حوزه مسائل دینی را نشان دهد.

دین می‌تواند کنترل اجتماعی یا به قول دورکیم انسجام و وحدت اجتماعی را تقویت کند (Lukes, 1972: 11). بی‌تردید جامعه در شکل‌دهی به تصورات دینی اعضای خود نقشی کلیدی ایفا می‌کند و این افراد جامعه هستند که القانات جامعه را می‌پذیرند و شکل مطلوب خود را به آن می‌دهند. در جامعه امروز، نگاه نسل جوان به دین در مقایسه با نگاه نسل گذشته به طور اساسی تغییر کرده است. در این جامعه، نسل جوان در جست‌وجوی کسب جایگاه و هویت جدیدی است که خودبه‌خود با ذهنیت و رویکرد نسل‌های پیشین و بزرگسالان به چالش برمی‌خیزد.

در جامعه امروز با گسترش تقسیم کار و تخصصی شدن امور (دورکیم، ۱۳۸۱: ۱۱) و به وجود آمدن نهادها و ساختارهای اجتماعی جدید، زیست‌جهان‌های متعددی شکل می‌گیرد. به بیان دیگر «جامعه با چندگانه شدن زیست‌جهان‌ها مواجه می‌شود و کارکرد سنتی دین مورد تهدید قرار می‌گیرد» (برگر، ۱۳۸۱: ۷۳). همزمان با اینکه بخش‌های مختلف جامعه تحت سیطره زیست‌جهان‌های متعدد درمی‌آید، فرد نیز در زندگی روزمره خود پیوسته با دیگرانی روبه‌رو می‌شود که در زیست‌جهان‌های دیگری به سر می‌برند و لزوماً نمادها و تعاریف دینی او را تأیید نمی‌کنند و حتی گاهی آنها را انکار می‌کنند.

باید اذعان کرد که مذهب عمیقاً بر تمام زندگی انسان تأثیر می‌گذارد (شجاعی زند، ۱۳۷۲: ۳۶). از جمله این تأثیرات که محققان بر آن تأکید فراوان دارند، اثر مذهب بر سلامت رفتار است که بسیار اهمیت دارد. به کرات دیده شده که تمایل افراد برای پیوستن به انجمن‌ها و شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری از حس نوع‌دوستی، همدلی و حتی دستیابی به نشاط اجتماعی نشئت گرفته است. شبکه‌های مذهبی به ویژه شبکه‌های نیکوکاری به افراد کمک می‌کنند که با هر سطحی از دینداری، گرد هم بیایند و در قالب فعالیت‌های مذهبی، مشارکت‌های اجتماعی را ارتقا ببخشند. این گونه تعاملات مذهبی

سبب ایجاد نوعی حس امنیت در افراد می‌شود و ایجاد این حس نه تنها برای خود شخص، بلکه برای اطرافیان او نیز آرامش به دنبال خواهد داشت.

عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری می‌تواند (با ایجاد بستری مناسب جهت کمک به دیگران) منجر به ایجاد کارکردهای اقتصادی و (در صورتی که شرایط برای تداوم فعالیت‌های انجمن مطلوب وجود داشته باشد) ایجاد همبستگی شود. اما نوع نگرش افراد به دین و باورهای دینی در تداوم این انجمن‌ها و شبکه‌های مذهبی از دیگر عوامل اثرگذار است. با توجه به مسائل مطرح‌شده، این تحقیق به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

آیا دینداری افراد با عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه دارد؟

آیا اخلاق، عواطف، انجام مناسک دینی و باورهای دینی افراد بر عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری مؤثر است؟

آیا متغیرهای جمعیت‌شناختی بر عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری تأثیر می‌گذارد؟

آنچه انجام این پژوهش را ضروری می‌سازد، تغییرات اجتماعی و نوع نگاه جدید افراد به دین است. در جامعه امروز نسل جوان در جست‌وجوی هویت و کسب جایگاه جدیدی است که با اتکا به آن بتواند چهره مناسبی از خود به نمایش بگذارد. این امر سبب می‌شود که خودبه‌خود ذهنیت و رویکردهای مذهبی نسل پیشین به چالش کشده شود. با این حال، چنین افرادی با افکار متفاوت در شبکه‌های مذهبی و انجمن‌های نیکوکاری دیده می‌شوند که باید پرسید با توجه به تغییرات به‌وجودآمده در نگرش‌های افراد به دین، آیا همچنان این پدیده کارکرد خود را در قبال این نوع از اعمال خیرخواهانه حفظ کرده است یا خیر.

اهداف پژوهش

هدف اصلی

بررسی تأثیر باورهای دینی بر عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری.

اهداف فرعی

- ۱- شناسایی و تعیین نقش باورهای دینی در میزان پیوستن افراد به انجمن‌های نیکوکاری.
- ۲- شناسایی و تعیین نقش تمایل به انجام فرایض دینی در میزان پیوستن افراد به انجمن‌های نیکوکاری.
- ۳- شناسایی و تعیین نقش پیوندهای عاطفی در میزان پیوستن افراد به انجمن‌های نیکوکاری.
- ۴- شناسایی و تعیین چگونگی اعمال در میزان پیوستن افراد به انجمن‌های نیکوکاری.
- ۶- بررسی عوامل تقویت زمینه‌های مشترک افراد جهت پیوستن به انجمن‌های نیکوکاری.
- ۷- شناخت راه‌های افزایش مشارکت‌های اجتماعی جهت حضور در انجمن‌های نیکوکاری.
- ۸- رسیدن به باور مشترک در افراد دارای نگرش‌های متفاوت دینی جهت حضور بیشتر در انجمن‌های نیکوکاری.

پیشینه پژوهش

موحد و همکارانش (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «دینداری و حقوق شهروندی» رابطه دینداری با حقوق شهروندی را از منظر جامعه‌شناختی بررسی کرده‌اند. نتایج این بررسی نشان داد، رابطه دو بعد اعتقادی و مناسکی دینداری با نگرش به حقوق شهروندی معنی‌دار است و این همبستگی در بعد مناسکی معکوس است.

محمدحسین پوریانی (۱۳۸۸) در یک بررسی فراتحلیلی، مطالعات انجام‌شده در حوزه دین و ارزش‌های اجتماعی را بررسی کرده است. نتایج حاصل از این پژوهش حاکی از آن است که ارزش‌های دینی یکی از عناصر کلیدی در نظام فرهنگی جامعه محسوب می‌شود و شناخت آن در شناخت نظام فرهنگی، نقش بسیار مهمی دارد. از نتایج دیگر این پژوهش این است که در صورت تطابق و سازگاری و همزیستی بین ارزش‌های دینی و ارزش‌های اجتماعی، زمینه همگرایی و همنوایی به وجود می‌آید و

فرآیند جامعه‌پذیری در این راستا تسهیل می‌شود. در صورت تطابق نداشتن این دو، میزان آسیب‌ها، جرایم و مسائل اجتماعی در جامعه افزایش می‌یابد و به طرف واگرایی می‌رود. احمدی (۱۳۸۸) در پژوهشی به وضعیت دینداری و نگرش به آینده دین در میان نسل‌ها پرداخته است. یافته‌های پژوهش وی نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین نسل‌های مختلف در ابعاد مناسکی و پیامدی دینداری و نگرش به آینده دین وجود دارد. مرشدی (۱۳۸۹) در تحقیقی به روش پیمایش، سطح دینداری و گرایش‌های دینداری جوانان را بررسی کرده است. چارچوب نظری محقق، تئوری ایجادگرایی اجتماعی پیتر برگر بوده است. یافته‌های پژوهش محقق نشان داد، برخورد گزینشی و گرایش به تکثرگرایی دینی در نسل جوان رواج زیادی دارد. رامین حبیب‌زاده نیز در پژوهش خود با عنوان «بررسی انواع دینداری در بین دانشجویان» به نتایجی مشابه نتایج تحقیق مرشدی رسیده است.

گنجی (۱۳۸۹) در پژوهشی وضعیت دینداری در ایران را تبیین کرده است. محقق بر اساس الگوی گلاک و استارک دینداری را به پنج بعد اعتقادی، عاطفی، مناسکی، پیامدی و دانشی تقسیم و شاخص‌های هر کدام از آنها را با آموزه‌های اسلامی تلفیق کرده است. یافته‌های پژوهش وی نشان داد که سرمایه اجتماعی و دینداری رابطه معنی‌دار و مستقیمی دارند.

چارچوب نظری

زندگی دینداران ویژگی‌هایی دارد که بسیاری از جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان به انحای مختلف آن را بررسی کرده‌اند. در پژوهش حاضر با توجه به گستردگی عوامل تأثیرگذار، تلفیقی از نظریات وبر، اینگلهارت، برگر و لاکمن برای تبیین موضوع برگزیده شده است. از این رو، شرحی از این نظریات آورده می‌شود.

ماکس وبر درباره ادیان سراسر جهان مطالعه وسیعی کرده است (Weber, 1964: 28). هیچ دانشمندی از پیش از او تا کنون به کاری با چنین دامنه وسیعی دست نزده است. وبر شرایط و اثرات نوع ویژه‌ای از کنش اجتماعی را مطالعه و بررسی می‌کند. بنابراین رفتار معنی‌دار انسان مورد تأیید اوست. وی تأثیر رفتار دینی را بر رفتارهای دیگر،

مخصوصاً بر اخلاق و اقتصاد و به طور جزئی بر سیاست، هنر و تعلیم و تربیت مطالعه کرده است.

از تحقیقات وی در خصوص ادیان جهانی در زمینه ارتباط بین مذهب و قشربندی اجتماعی دو نتیجه مهم استخراج می‌شود: اول اینکه در تاریخ این ادیان (مسیحیت، اسلام، هندوئیسم، بودائیسم، یهودیت، کنفوسیوس و تائوئیسم) رابطه آشکار و واضحی بین پایگاه اجتماعی و تمایل به پذیرش جهان‌بینی ادیان مختلف وجود دارد. ثانیاً واقعیت این است که نمی‌توان نگرش مذهبی را به سادگی با توجه به قشربندی اجتماعی تعیین کرد. استدلال وبر این است که طبقات اجتماعی هر کدام نیازها و تجارب متفاوتی دارند، لذا به تبع این نیازها و تجارب، جهت‌گیری مذهبی متفاوتی را دنبال خواهند کرد.

از نظر وبر ممکن است بین مذهب و رفتارهای اقتصادی تنش‌هایی صورت گیرد، مانند تضاد بهره با ربا، تشویق، صدقه و محدود ساختن زندگی به حداقل نیازهای ضروری، و مخالفت با داد و ستدی که در دین ممنوع است. اما مهم‌تر از همه، تضاد پنهانی است که میان اصل نوع‌دوستی و عقلانی کردن اقتصاد نوین بر پایه بنگاه وجود دارد. زیرا بدون مبارزه‌ای که نامش بازار است، محاسبه عقلانی امکان ندارد. به طور کلی، حتی مفهوم سرمایه‌داری نیز با گرایش‌های زاهدانه و ریاضت‌گری ادیان رستگاری ناسازگار است و دلیلش این است که جست‌وجوی سود، مؤمن را از زندگی معنوی منحرف می‌کند (فرونند، ۱۳۸۳: ۱۷۱).

اینگلهارت با استفاده از دو فرضیه کمیابی و جامعه‌پذیری، تغییر ارزش‌ها از مادی‌گرایی به فرامادی‌گرایی را که فرآیندی جهانی است، توجیه می‌کند (Engelhard, 2005: 1-33). بر اساس فرضیه کمیابی، اولویت‌های ارزشی یک فرد بازتاب محیط اجتماعی و اقتصادی اوست. بر اساس این فرضیه، فرد بیشترین ارزش‌های ذهنی را به آن چیزهایی می‌دهد که عرضه آنها نسبتاً کم بوده است. بر اساس فرضیه جامعه‌پذیری، ارزش‌های اساسی فرد بازتاب شرایط قبل از بلوغ اوست. بنابراین تغییر ارزش‌ها از محیط‌های متفاوت تبعیت می‌کند که نسل‌های متوالی، سال‌های شکل‌گیری زندگی‌شان را در آن محیط‌ها سپری کرده‌اند.

از نظر برگر و لاکمن موضوع جامعه‌شناسی شناخت، بررسی رابطه میان ساخت یا زمینه اجتماعی و اندیشه آدم یا به طور کلی تعیین اندیشه و شناخت انسان است (میرسندسی، ۱۳۸۳: ۱۴۰). برگر و لاکمن معتقدند که یک نظام معنی مشترک، واقعیات روزمره را به عنوان امری بدیهی و مسلم برای انسان‌ها متصور است و این نظام بدیهی و مشترک معنی در طول زمان به کندی تغییر می‌کند. آنها اعتقاد دارند که افراد در تعامل اجتماعی و موقعیت‌های رودررو الگوهای پیش‌ساخته ذهنشان را درک می‌کنند و ارگانیسم انسانی در تعامل با محیط، مراحل تکامل خویش را طی می‌کند. رابطه انسان با دنیای اجتماعی، رابطه‌ای دیالکتیکی است (berger, 1967: 89). این دیالکتیک با انتقال دنیای اجتماعی به نسل جدید شکل می‌گیرد. در این مرحله است که دنیای نهادی نیازمند مشروعیت است، زیرا در جریان انتقال واقعیات، دنیای پرمایگی و انباشت صورت می‌گیرد (حسین‌زاده و دیگران ۱۳۸۸: ۶۲). انحراف از هنجارها زمانی رخ می‌دهد که نهادها به واقعیت‌هایی تبدیل شده باشند که پیوندشان از زمینه‌های ارتباطی خویش در فرآیندهای اجتماعی مشخصی که از آنها پدید آمده است، گسیخته شده باشد (میرسندسی، ۱۳۸۳: ۱۴۶ و برگر و لاکمن، ۱۳۷۵: ۱۷۴). به عقیده برگر و لاکمن در دنیای امروز با پیدایش زیست‌جهان‌های متعدد (معانی فرعی متعدد) نقش دین رو به کاهش رفته و در دنیای جدید دنیا‌های فرعی متعدد و رقیبی در حوزه دین شکل گرفته است. رسانه‌ها، شغل، تحصیلات، اقتصاد، سیاست و... از جمله این دنیا‌های فرعی متعدد هستند که به کاهش اعمال مناسکی دینی انجامیده‌اند. بنابراین تجربیات دینی افراد، تحت تأثیر نظام‌های معانی متفاوت و متضاد قرار می‌گیرند.

الوود معتقد است، دین ارزشی والاست که بر روحيات و نوع عملکرد افراد در زندگی اثر گذاشته و مهم‌ترین پیامد آن در جامعه، تحکیم روابط اجتماعی افراد جامعه است (Ellwood, 1993: 307). همچنین کیشی موتو مذهب را یکی از جنبه‌های فرهنگ دانسته و معتقد است دین بر فعالیت‌هایی تمرکز می‌کند که به عقیده رهروان آن، این اعمال، معنایی غایی را برای زندگی به ارمغان می‌آورد و به حل مشکلات می‌انجامد. این فعالیت‌ها به نوعی با تقدس و حرکت به سوی خدا همراه است (Kishimoto, 1961: 240). کاندلند هم به این نکته اشاره می‌کند که دین با ایجاد شبکه‌های اجتماعی و خانوادگی، ارتباط با

سایر هم‌نوعان، وظیفه‌شناسی و احترام به دیگران، صداقت و اعمال هنجارهای همبستگی می‌تواند مبنای سرمایه اجتماعی قلمداد شود (Candland, 2000: 129-131).

با توجه به آنچه ذکر شد، پل ارتباطی بین نظریات فوق و پژوهش حاضر، بررسی تأثیر شیوه نگرش انسان‌ها به دین است. با توجه به اینکه نوع دوستی برخی انسان‌ها نشئت گرفته از اندیشه‌های مذهبی است، باورها و اعتقادات دینی سبب می‌شود که آنان به دلیل پاداش معنوی وعده داده شده، اقدامات خیرخواهانه انجام دهند. برخی افراد به دلیل گرایش‌های معنوی، صرف نظر از شغل و موقعیت اجتماعی، در راستای انجام فرایض دینی این عمل را انجام می‌دهند. اما در برخی افراد دیگر، این حس نوع دوستی به دلیل احساس مطلوبی است که اقدامات خیرخواهانه به آنان می‌دهد و ممکن است در این افراد گرایش‌های مذهبی مشاهده نشود، اما آنان پیوسته در صدر کمک به هم‌نوع باشند.

دینداری و فعالیت‌های خیرخواهانه با یکدیگر ارتباط دارند، اما اگر بین این دو ارتباطی قوی یافت نشود، الزاماً به معنای دیندار نبودن نیست. دلایل متفاوتی باعث فعالیت افراد در انجمن‌های نام‌برده می‌شود. حمایت اجتماعی، مهم‌ترین این عوامل است. انجمن‌های نیکوکاری می‌تواند سلامت روانی افراد را بهبود ببخشد و ارتقا دهد تا افراد رفتارهای کم‌خطرتری داشته و سبک زندگی سالم‌تری برگزینند. همچنین تغییرات اجتماعی نقش مهمی دارند و می‌توانند گویای این نکته باشند که اجتماع با تغییراتی که محصول مدرنیته است، به افراد امکان می‌دهد که با در نظر گرفتن میزان باورهایشان در گروه‌های مورد علاقه و بدون اجبار شرکت کنند.

بنا بر نظر دورکیم دین همچون نظامی همبسته است که از اعتقادات و اعمال انسان در برابر موجوداتی مقدس نشئت می‌گیرد و این اعتقادات تمامی کسانی را که بدان می‌پیوندند، متحد می‌کند. به عقیده دورکیم با افزایش دینداری، میزان اعتماد اجتماعی نیز افزایش پیدا می‌کند. لذا با توجه به اینکه در فرایند عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری، افراد خارج از شبکه‌ها و انجمن‌های نیکوکاری برای ورود، به افراد عضو اعتماد می‌کنند و لازم است که این فرایند برای گسترش شبکه توسط افراد عضو بازتولید شود، می‌توان گفت بین سطح دینداری و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد. او معتقد است که اعتقادات دینی، دید مشترکی از جهان به

افراد جامعه می‌بخشد که سازماندهی افراد را تسهیل می‌کند. بنابراین می‌توان چنین استنباط کرد که افراد جامعه برای رسیدن به اهداف گروهی باید کنش‌های فردی‌شان را با یکدیگر پیوند دهند و اعتقادات دینی مشترک، همان شیرازه نیرومندی هستند که دید مشترکی از جهان به افراد اعطا و آنها را یکپارچه‌تر و هماهنگ‌تر می‌کنند و باعث همبستگی گروهی بین آنان می‌شوند. در نتیجه، باورهای دینی افراد بر پیوستن افراد به شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری تأثیر دارد. دورکیم تأکید می‌کند که اعتقادات و آموزه‌های دینی از طریق ضمانت‌های اجرایی‌ای که درون آنها وجود دارد، هرچند غیرمستقیم، کنش اجتماعی را هدایت کرده و به رفتار انسان‌ها جهت می‌بخشد. به طوری که افراد عموماً بعد از پذیرفتن آموزه‌های دینی بر مبنای احترام به حقوق دیگران، همیاری با افراد جامعه، معاشرت‌های سالم با هم‌کیشان و ایجاد اعتماد در دیگران عمل می‌کنند. بر این اساس بین داشتن اخلاق دینی و عضویت افراد در انجمن‌ها و شبکه‌های نیکوکاری همبستگی وجود دارد. وبر معتقد است آموزه‌های مذهبی به انسان‌ها این طور القا می‌کند که بی‌عدالتی‌های آشکار جهان، ظاهری است و بدین ترتیب دین می‌تواند خصلت به ظاهر خودسرانه جهان را معنی‌دار و سامان‌مند جلوه دهد. برگر نیز معتقد است انسان همیشه از بی‌معنا شدن زندگی بیم دارد. بنابراین به نظام معنایی‌ای که به لحاظ اجتماعی هدفدار است، تمایل پیدا می‌کند و دین یکی از مؤثرترین ابزارها برای ایجاد این نظام است. لذا عواطف دینی با بارور شدن، حس معنادار بودن زندگی را به فرد می‌دهد و از آنجا که این عواطف به اعتقاد دورکیم در تقویت اعتماد اجتماعی مؤثر است، باید گفت عواطف دینی در پیوستن افراد به شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری نقش دارد. همچنین دورکیم به مناسک دینی توجه ویژه‌ای دارد. او معتقد است که مناسک و مراسم دینی برای کارکرد درست زندگی اخلاقی ما به همان اندازه ضروری است که برای زنده نگه داشتن زندگی جسمانی ما ضرورت دارد. زیرا از طریق مناسک است که گروه خود را تأیید و حفظ می‌کنیم. در نظر او مناسک، این کارکرد اجتماعی عمده را دارند که حس تعلق به گروه را حفظ نمایند (همیلتون، ۱۳۷۷: ۱۷۹). به اعتقاد وی مناسک و ماهیت چنین گردهمایی‌هایی است که شور و شوق را برای افراد به ارمغان می‌آورد. به اعتقاد وی افراد در مناسک مذهبی به دلیل انجام اعمال مشترک، همدلی پیدا

می‌کنند. مناسک مذهبی نوعی فعالیت جمعی است که باعث می‌شود، فرد جزئی از نیروی گروه شود. لذا بین تقید به مناسک دینی و پیوستن افراد به شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

باید به این نکته مهم توجه کرد که نظریات مطرح‌شده در این بخش به معنای متشرع بودن یا نبودن متفکران مطرح‌شده نیست. همچنین باید در نظر داشت ابداً نمی‌توان نظریات مطرح در حوزه جامعه‌شناسی دین را با نظر شرع مقدس موافق یا مخالف دانست. نقد و بررسی این موضوع خارج از حوصله این تحقیق است.

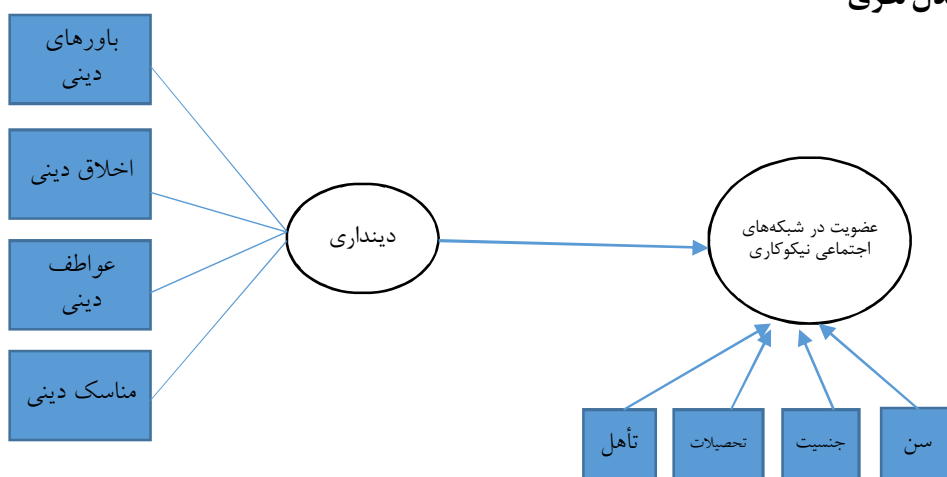
آثار احسان و نیکوکاری از منظر قرآن

راغب اصفهانی در مفردات الفاظ قرآن کریم بر این نظر است که احسان و نیکوکاری، خصلت و ویژگی انسانی‌ای است که از عدالت‌خواهی برتر است. زیرا عدالت آن است که انسان آنچه را بر عهده او نهاده شده است، بجا آورد و آنچه سهم و حق اوست برگیرد؛ ولی احسان آن است که بیش از وظیفه بجا آورد و کمتر از حق بگیرد (منصوری، ۱۳۸۹: ۱).

در آیات قرآن برای احسان، آثار مادی و معنوی دنیوی و اخروی بیان شده است. از آثار مادی احسان می‌توان به افزایش روزی و اتمام نعمت اشاره کرد که در آیه ۱۵۴ سوره انعام بیان شده است. در این آیه یکی از اسباب و عوامل اعطای نعمت و اتمام آن به بنی اسرائیل، مسئله نیکوکاری ایشان در برخی از زمان‌های گذشته است. در آیه ۱۴۸ سوره آل عمران، خداوند سعادت دنیا و زندگی نیک و آسایش و آرامش را از آثار احسان و نیکوکاری اشخاص یا جوامع برمی‌شمارد. در آیه ۳۰ سوره نحل نیز بر پیامد پاداشی احسان توجه می‌دهد و مردمان را به همین جهت به نیکوکاری تشویق و ترغیب می‌کند. از آثار معنوی دنیوی‌ای که قرآن برای احسان یاد می‌کند می‌توان به ایجاد دوستی و صمیمیت میان انسان‌ها و همگرایی اجتماعی اشاره کرد. خداوند با اشاره به این پیامد اجتماعی نیکوکاری در آیه ۳۴ سوره فصلت می‌فرماید که احسان و نیکوکاری تا چه اندازه می‌تواند در برطرف کردن کینه‌ها و دشمنی‌ها و دوری از واگرایی اجتماعی و دست‌یابی به همگرایی، مفید و تأثیرگذار باشد. رهایی از دام گناه و دست‌یابی به عفت

و پاک‌دامنی (یوسف: آیه ۲۳) از دیگر پیامدهای دنیوی احسان است. چنانکه دست‌یابی به هدایت خاص و بهره‌مندی از هدایت قرآن (لقمان: ۳ و ۵) و بهره‌گیری و تأثیرگذاری آیات قرآنی در حق وی (احقاق: ۱۲) از آثار دیگر احسان شمرده شده است. زیرا نیکوکاری موجب می‌شود انسان در راه مطمئن الهی قرار گیرد و بتواند به ریسمان الهی بیاویزد و با بهره‌مندی از آن به سعادت دنیوی و اخروی دست یابد (لقمان: ۲۲). این گونه است که خداوند وی را از امدادهای خاص و غیبی خود برخوردار می‌گرداند و یاری و نصرت الهی شامل حال وی می‌شود (نحل: ۱۲۸ و عنکبوت: ۶۹) و هرگاه در حق خود یا دیگری دعایی کند از سوی خداوند قبول و مستجاب می‌شود و خداوند حوائج دنیوی و اخروی او را برآورده می‌سازد (آل عمران: ۱۴۷ و ۱۴۸).

مدل نظری

فرضیه‌های پژوه

فرضیه اصلی

۱- بین دینداری افراد و عضویت آنها در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی

- ۱- بین باورهای دینی افراد و عضویت آنها در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.
- ۲- بین اخلاق دینی افراد و عضویت آنها در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.
- ۳- بین عواطف دینی افراد و عضویت آنها در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.
- ۴- بین انجام مناسک دینی افراد و عضویت آنها در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.
- ۵- بین متغیرهای زمینه‌ای و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

تعاریف نظری و عملیاتی

تعریف نظری و عملی باورهای دینی

تعریف نظری باورهای دینی: به هر اعتقادی که منشأ دینی داشته باشد، باور دینی گویند؛ مانند باور داشتن به اصول دین از قبیل اعتقاد به خدا و معاد و نبوت و... (مطهری، ۱۳۵۶: ۱۴۶). آیت الله طباطبایی این‌گونه می‌گوید: دین، عقاید و دستورهای عملی و اخلاقی است. دانستن این عقاید و انجام این دستورات سبب خوشبختی انسان در دو جهان است (طباطبایی، ۱۳۷۰: ۲۵). از آنجا که دین برای اداره امور جامعه انسانی و پرورش انسان‌هاست، هماهنگی قوانین و مقررات آن با نیاز واقعی جامعه و مناسبت آن با تحولات اجتماع و مطابقت آن با سرشت و مسیر جوهری انسان ضروری است (آملی، ۱۳۷۸: ۵۸).

تعریف عملیاتی: در این پژوهش، باورهای دینی با معرف‌هایی از قبیل اعتقاد به وجود خداوند، اعتقاد به وجود شیطان، اعتقاد به روز قیامت و حسابرسی دقیق به اعمال انسان‌ها، اعتقاد به عالم غیب و وجود فرشتگان و ظهور سنجیده می‌شود.

تعریف نظری و عملیاتی فرایض دینی

تعریف نظری: هر کاری که از روی توجه و اندیشه صورت گیرد و مطابق با نظر و دستورات دینی باشد، مانند اینکه شخصی نماز را با شرایط مخصوص انجام دهد. تعریف عملیاتی: در این پژوهش فرایض دینی با معرف‌هایی از قبیل شرکت در مراسم و اعیاد مذهبی، قرائت قرآن، خواندن نماز، روزه گرفتن و شرکت در نماز جمعه سنجیده می‌شود.

تعریف نظری و عملیاتی پیوندهای عاطفی

تعریف نظری: عواطف، جمع عاطفه از ریشه «عطف» به معنای توجه و میل است. مقصود از عاطفه، کشش نفسانی انسانی به انسان دیگر است. اگر این عواطف در مسیر درست و صحیح و دینی خودش و تحت راهنمایی عقل قرار گیرد، عواطف دینی شکل خواهد گرفت؛ مانند رابطه مادر با فرزند. حالت‌هایی مانند رحمت، رأفت و محبت به دیگران از نظر قرآن حالت‌های پسندیده‌ای هستند که جزء عواطف دینی یک انسان محسوب می‌شوند (شیروانی، ۱۳۸۴: ۱۸۴ تا ۱۹۱).

تعریف عملیاتی: در این پژوهش پیوندهای عاطفی که بیانگر عواطف و احساسات دینی هستند، با معرف‌هایی از قبیل احساس نزدیکی به خدا، وابستگی به اعتقادات مذهبی، احساس امنیت و آرامش در حرم معصومین(ع) و احساس توبه سنجیده می‌شود.

تعریف نظری و عملیاتی چگونگی اعمال دینی

تعریف نظری: اعمال دینی افراد، آثار دینی ناظر به اثرات باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان است (سراج‌زاده: ۱۳۷۶). تعریف عملیاتی: در این پژوهش چگونگی اعمال مذهبی افراد با معرف‌هایی از قبیل میزان سخت‌گیری در خرید و فروش مشروبات الکلی، میزان مذهبی بودن رهبران سیاسی، تقلب در پرداخت مالیات، اجرای قوانین اسلامی، نوع برخورد با بدحجابی زنان و ورود زنان به ورزشگاه‌ها سنجیده می‌شود.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش انجام شده به روش توصیفی و از نوع همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش، همه ساکنان هجده سال به بالای منطقه ۴ شهر تهران را اعم از مرد و زن شامل می‌شود. طبق آمار به دست آمده از شهرداری‌های مناطق مدنظر، جمعیت ساکن در مناطق شرق ۳۷۸۷۲۵ نفر هستند. حجم نمونه پژوهش توسط فرمول کوکران با احتساب خطای کمتر از پنج درصد محاسبه شد که برابر با ۳۸۴ تن است. سپس این تعداد به دو گروه تقسیم شده‌اند که گروهی عضو شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری بوده و گروه دیگر عضو نبوده‌اند. روش نمونه‌گیری این پژوهش به صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای یک مرحله‌ای (نمونه‌گیری خوشه‌ای متناسب با حجم) بود. داده‌ها با نرم‌افزار spss ورژن ۲۲ تجزیه و تحلیل شده‌اند.

در این پژوهش از پرسشنامه استاندارد گلاک و استارک برای سنجیدن نگرش‌ها و باورهای دینی و دینداری استفاده شده است (گلاک و استارک: ۱۹۶۵) که برای استاندارد کردن در کشورهای مختلف اروپا، آمریکا، آفریقا و آسیا و بر پیروان ادیان مسیحیت، یهودیت و اسلام اجرا شده (نقل از محمدرضا طالبان: ۱۳۷۷) و با دین اسلام هم انطباق یافته است (سراج‌زاده: ۱۳۸۴).

پرسشنامه تحقیق، سنجش‌های پنج‌بعدی است که دینداری را از منظرهای پنج‌گانه اعتقادی، عاطفی، پیامدی، مناسکی و فکری می‌سنجد.

بعد اعتقادی یا باورهای دینی عبارت است از باورهایی که انتظار می‌رود پیروان آن دین به آنها اعتقاد داشته باشند.

بعد مناسکی یا اعمال دینی، شامل اعمال دینی مشخصی همچون عبادت، نماز، شرکت در آیین‌های دینی خاص، روزه گرفتن و... می‌شود که انتظار می‌رود پیروان هر دین آنها را بجا آورند.

بعد تجربی یا عواطف دینی، بر عواطف، تصورات و احساسات مربوط به داشتن رابطه با جوهری ربوبی همچون خدا یا واقعیتهایی غایی یا اقتداری متعالی ناظر است.

بعد فکری دین یا دانش دینی مشتمل بر اطلاعات و دانسته‌های مبنایی در زمینه

معتقدات هر دین است که پیروان باید آنها را بدانند.

بعد پیامدی یا آثار دینی به اثرات باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان ناظر است (گلاک و استارک: ۱۹۶۵، نقل از سراجزاده: ۱۳۷۴).
به بیانی دیگر، دینداری یک سازه تک بعدی نیست، بلکه ترکیبی از چند عامل مختلف است. (Cline, B. C., & J. M. 11 Richards 1967: 577 and bilton 1987: 203)

پرسشنامه استفاده شده در این پژوهش، چهار بعد از ابعاد فوق را به کار برده است و بعد فکری دین به دلیل وسعت تبلیغات در ایران حذف شده است. مقیاس اندازه گیری استفاده شده در این سنجش، لیکرت است و هر گویه، پنج درجه ارزشی «کاملاً موافق، موافق، بینابین، مخالف و کاملاً مخالف» را در بر می گیرد. ارزش های هر گویه بین ۰ تا ۴ متغیر هستند. حاصل جمع عددی ارزش هر یک از گویه ها در کل نمره آزمودنی را نشان می دهد که بین ۰ تا ۱۰۴ نوسان دارد. میزان اعتبار این پرسشنامه در مطالعات مختلف روی نمونه های متفاوت تعیین شده که حاکی از اعتبار زیاد آزمون است (سراجزاده، ۱۳۷۴: ۱۱). مقدار آلفا برای متغیرهای بعد اعتقادی ۰/۸۱، بعد عاطفی ۰/۷۵، بعد پیامدی ۰/۷۲ و بعد مناسکی ۰/۸۳ است.

یافته ها

فرضیه اول: بین دینداری افراد و عضویت آنان در شبکه های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۱- برون داد نتایج تحلیل مجذور خی چند بعدی رابطه بین دینداری و عضویت

در شبکه های اجتماعی نیکوکاری

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار	
۰/۰۰۰	۳۱	۲۲۶ ^a	خی پیرسون
۰/۰۰۰	۳۱	۳۰۰	نسبت احتمال

خی دو محاسبه شده در درجه آزادی ۳۱ در سطح بالای ۱٪ معنی دار است. بنابراین با احتمال ۹۹ درصد می توان گفت بین دینداری و عضویت افراد در شبکه های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

رابطه دینداری و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری ۱۶۳

فرضیه دوم: بین باورهای دینی افراد و عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۲- تحلیل مجذور خی چندبعدی رابطه بین باورهای دینی و عضویت

در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار	
۰/۰۰۰	۴	۳۶۱ ^a	خی پی‌رسون
۰/۰۰۰	۴	۴۹۶	نسبت احتمال

خی دو محاسبه شده با درجه آزادی ۴ در سطح بالای ۰/۱٪ معنی دار است. بنابراین با احتمال ۹۹ درصد می‌توان گفت بین باورهای دینی و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

فرضیه سوم: بین اخلاق دینی افراد و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۳- تحلیل مجذور خی چندبعدی رابطه بین اخلاق دینی و عضویت

در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار	
۰/۰۰۰	۹	۱۵۳ ^a	خی پی‌رسون
۰/۰۰۰	۹	۱۸۷	نسبت احتمال

خی دو محاسبه شده با درجه آزادی ۹ در سطح بالای ۰/۱٪ معنی دار است. لذا با احتمال ۹۹ درصد می‌توان گفت بین اخلاق دینی و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین عواطف دینی و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۴- تحلیل مجذور خی چندبعدی رابطه بین عواطف دینی و عضویت

در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار	
۰/۰۰۰	۹	۱۳۰ ^a	خی پی‌رسون
۰/۰۰۰	۹	۱۵۹	نسبت احتمال
۰/۰۰۰	۱		

خی دو محاسبه شده در درجه آزادی ۹ در سطح بالای ۱٪ معنی دار است. بنابراین به احتمال ۹۹ درصد می توان گفت بین عواطف دینی و عضویت افراد در شبکه های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

فرضیه پنجم: بین انجام مناسک دینی و عضویت افراد در شبکه های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۵- نتایج تحلیل مجذور خی چندبعدی

درخصوص رابطه بین مناسک دینی و عضویت در شبکه های اجتماعی نیکوکاری

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار	
۰/۰۰۰	۲۰	۲۰۶ ^a	خی پیروان
۰/۰۰۰	۲۰	۲۸۰	نسبت احتمال

خی دو محاسبه شده در درجه آزادی ۲۰ در سطح بالای ۱٪ معنی دار است. لذا با احتمال ۹۹ درصد می توان گفت بین مناسک دینی و عضویت افراد در شبکه های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

برسی تأثیر متغیرهای زمینه ای بر پیوستن افراد به شبکه های اجتماعی نیکوکاری

بین سن افراد و پیوستن آنها به شبکه های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۶- تحلیل مجذور خی چندبعدی رابطه بین سن و عضویت در شبکه های اجتماعی نیکوکاری

کل	سن					ش.۱. نیکوکاری
	۶۰+	۵۰-۵۹	۴۰-۴۹	۳۰-۳۹	۲۰-۲۹	
۱۹۲	۵۶	۱۴	۳۵	۵۲	۳۵	عضو هستم
۱۹۲	۳۷	۶۵	۰	۷۹	۱	عضو نیستم
۳۸۴	۹۳	۷۹	۳۵	۱۳۱	۴۶	کل

جدول شماره ۶-۱ رابطه سن و عضویت در شبکه های اجتماعی

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار	
۰/۰۰۰	۴	۱۹ ^a	خی پیروان
۰/۰۰۰	۴	۱۰۶	نسبت احتمال

رابطه دینداری و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری ۱۶۵

خی دو محاسبه شده در درجه آزادی ۴ و سطح بالای ۱٪ معنی دار است. بنابراین با احتمال ۹۹ درصد می توان گفت بین سن و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

بین تحصیلات افراد و عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۷- نتایج تحلیل مجذور خی چندبعدی رابطه بین تحصیلات و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

کل	تحصیلات								ش. انیکوکاری
	دکتری	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی	دانشجو	دیپلم	متوسطه	ابتدایی	
۱۹۲	۱۵	۵۷	۵۹	۰	۲۰	۱۴	۰	۲۷	تعداد عضو هستم
۱۹۲	۷	۴۳	۴۸	۳	۳۲	۲۴	۱۰	۲۴	تعداد مورد انتظار
۱۹۲	۰	۲۹	۳۷	۶	۴۴	۳۵	۲۰	۲۱	تعداد عضو نیستم
۱۹۲	۷	۴۳	۴۸	۳	۳۲	۲۴	۱۰	۲۴	تعداد مورد انتظار
۳۸۴	۱۵	۸۶	۹۶	۶	۶۴	۴۹	۲۰	۴۸	تعداد
۳۸۴	۱۵	۸۶	۹۶	۶	۶۴	۴۹	۲۰	۴۸	تعداد مورد انتظار کل

جدول شماره ۷-۱ رابطه تحصیلات و عضویت در شبکه‌های اجتماعی

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار	
۰/۰۰۰	۷	۷۳ ^a	خی پیرسون
۰/۰۰۰	۷	۹۰	نسبت احتمال

خی دو محاسبه شده در درجه آزادی ۷ در سطح بالای ۱٪ معنی دار است. بنابراین با احتمال ۹۹ درصد می توان گفت بین تحصیلات و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

زمانی که بخواهیم از دو متغیر اسمی دووجهی همبستگی بگیریم، از آمار ناپارامتری فی استفاده می کنیم. ضریب فی شدت همبستگی دو متغیر را بیان می کند. بنابراین، اگر بخواهیم ضریب فی را به مجذور خی تبدیل کنیم، کافی است آن را مجذور کرده و در

حجم نمونه ضرب کنیم (میرزایی، ۱۳۸۸: ۵۷۷). از آزمون فی جهت سنجش رابطه در دو فرضیه زیر استفاده می شود:

۸- بین جنسیت افراد و عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

۹- بین وضعیت تأهل افراد و عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

بین جنسیت افراد و پیوستن آنها به شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۸- نتایج تحلیل ضریب همبستگی فی رابطه بین جنسیت و عضویت

در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

کل	جنسیت		شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری
	مرد	زن	
۱۹۲	۱۰۱	۹۱	عضو هستم
۱۹۲	۸۸	۱۰۴	عضو نیستم
۳۸۴	۱۸۹	۱۹۵	کل

جدول شماره ۸-۱ آزمون خی

سطح معنی داری	مقدار	
۰/۰۰۰	-۰/۰۶۸	فی
۰/۰۰۰	-۰/۰۶۸	گرامرز وی
	۳۸۴	تعداد کل

Sig محاسبه شده در این آزمون برابر با ۰/۰۰۰ و مقدار فی به دست آمده برابر با -۰/۰۶۸ است که این مقدار در سطح کمتر از ۰/۰۱ معنی دار است. بنابراین فرضیه صفر رد شده و با احتمال ۹۹ درصد می توان گفت که بین جنسیت افراد و میزان پیوستن آنان به شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

بین وضعیت تأهل افراد و عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

رابطه وجود دارد.

۱۶۲ رابطه دینداری و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

جدول شماره ۹- نتایج تحلیل ضریب همبستگی فی رابطه بین وضعیت تأهل و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

کل	وضعیت تأهل			شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری
	همسر فوت شده	مطلقه	متأهل	
۱۹۲	۲۷	۸	۸۱	عضو هستم
۱۹۲	۱۶	۰	۱۵۷	عضو نیستم
۳۸۴	۴۳	۸	۲۳۸	کل

جدول شماره ۹-۱ آزمون خی

سطح معنی داری	مقدار	
۰/۰۰۰	۰/۱۸۹	فی
۰/۰۰۰	۰/۱۸۹	کرامز وی
	۳۸۴	تعداد

Sig محاسبه شده در این آزمون برابر با ۰/۰۰۰ و مقدار فی به دست آمده برابر با ۰/۱۸۹ است که این مقدار در سطح کمتر از ۰/۰۱ معنی دار است. بنابراین فرضیه صفر رد شده و با احتمال ۹۹ درصد می‌توان گفت بین وضعیت تأهل افراد و میزان پیوستن آنان به شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

برسی یافته‌های تحقیق و نتیجه‌گیری

بین دینداری و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد. ماکس وبر معتقد است میان دین و سایر جنبه‌های اجتماعی تنش وجود دارد. او به تنش میان دین و اجتماعات موجود، رفتارهای اقتصادی، سیاست، هنر، امور جنسی و آگاهی بسیار توجه کرده است. وی دین را عاملی مهم در ایجاد جایگاه فرد در نظم اجتماعی می‌داند. او دین را به مثابه ابزاری در جهت آگاه شدن تعریف می‌کند که انسان را در فرآیند عقلانی شدن از روابط جبری و غریزی آزاد می‌سازد و دین این کار را از طریق معنا بخشیدن به زندگی در هستی انجام می‌دهد. این معنا بخشی عقلانی دین، خود را در عقلانی کردن اعمال روزانه نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به دست آمده از این پژوهش، بین دینداری و عضویت در شبکه‌های

اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد. بدین معنا که هرچه افراد به دین پایبندتر باشند، به عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری بیشتر تمایل دارند. دین در زندگی فردی و اجتماعی نقش مهمی ایفا می‌کند. چراکه بین فرد و اجتماع توازن ایجاد کرده و سبب می‌شود فرد احساس کند که باید برای تأمین نیازهای حیاتی در راستای مسائل فردی و اجتماعی چیزی از خود به دیگران عطا کند. وی توانمندی‌های خود را بخشی از توانمندی‌های جامعه می‌داند. دین علاوه بر آموزه‌های عبادی و فردی، آموزه‌های اجتماعی را نیز جزء موارد تشریحی خود قرار داده است و با توجه به اینکه انسان با تبعیت و جامعه مأنوس است و جزئی از اجزای اجتماع بزرگ است، انسان دیندار به طور خاص این اجتماعی بودن را بیشتر درک می‌کند. بدین ترتیب مسئولیت فرد گسترش می‌یابد تا حمایت از سلامتی جامعه در برابر نفس خود و دیگران را نیز در بر بگیرد.

از جنبه کارکردی نیز می‌توان به کارکرد اجتماعی دین اشاره کرد. جامعه برای حفظ آرامش و همبستگی خود نیازمند عاملی قوی و فراتر از محورهای مادی است. یکی از کارکردهای مهم نهاد دین ایجاد انسجام اجتماعی است. این نهاد با ارائه دستورات مشخص از یک سو آحاد جامعه را به شیوه‌ای خاص نقش‌پذیر می‌کند و از طریق ارائه یک الگوی روشن و دارای چارچوب تربیتی، توسط درونی کردن ارزش‌ها و هنجارهای دینی بخش وسیعی از افراد جامعه با الگوی ارائه‌شده از سوی نهاد دین مؤمن شده و از سوی دیگر بدون نیاز به کنترل بیرونی نهاد دین، رفتار آنان را بر مبنای قواعد دینی تنظیم می‌کند و با ایجاد همسانی نسبی، انسجام اجتماعی را به وجود می‌آورد.

بین باورهای دینی افراد و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه

وجود دارد.

دورکیم معتقد است که اعتقادات مذهبی باعث می‌شود افراد مطیع یک قدرت خارجی و به آن وابسته شوند، طوری که منافع شخصی خود را از یاد می‌برند. در واقع باورهای دینی نوعی اقتدار اخلاقی به همراه می‌آورد که احساس ملکوتی را در افراد بیدار می‌کند. پوریانی (۱۳۸۸) در تحقیق خود با عنوان «فرا تحلیل مطالعات انجام‌شده در حوزه دین» به این نتیجه رسید که «ارزش‌های دینی و ارزش‌های اجتماعی، زمینه همگرایی و همنوایی را به وجود می‌آورد و فرآیند جامعه‌پذیری در این راستا تسهیل

می‌شود و در صورت تطابق نداشتن این دو، واگرایی در جامعه افزایش می‌یابد.» لذا شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری نوعی همگرایی است که تحت تأثیر باورهای دینی قرار دارد. همچنین گنجی (۱۳۸۹) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که رابطه سرمایه اجتماعی با دینداری مستقیم و معنادار است. این جمله نیز با یافته‌های این تحقیق همسو است، چون با گسترده‌تر شدن و مداومت شبکه‌های اجتماعی، سرمایه اجتماعی نیز افزایش می‌یابد.

بین اخلاق دینی افراد و عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

به اعتقاد دورکیم تقویت اخلاق دینی سبب همبستگی اجتماعی افراد و تقویت پیوند میان آنان می‌شود. وی معتقد است تکامل دین در گرو تکامل اخلاق است. همچنین وبر نیز به دنبال بررسی تأثیر اعتقادات دینی بر رفتار آدمیان بود و می‌خواست این مسئله را روشن کند که یک شیوه اعتقادی معین چگونه تعیین‌کننده شیوه کنش است. او علاقه‌مند به اثبات آن ضمانت‌های اجرایی است که در اعتقادات مذهبی ریشه دارد. وی معتقد بود که از طریق این ضمانت‌های درونی و رفتار مبتنی بر عادت که آنها ایجاد می‌کنند، نوع خاصی از شخصیت به وجود می‌آید و سازمان‌های دینی با تثبیت و حفظ این نوع شخصیت، آن را به صورت الگوهای رفتاری درمی‌آورند که ممکن است این الگوها از نظر دینی جهت‌دار باشند. وی تأکید می‌کند که در برخی از آموزه‌های مذهبی، کمک مالی و یاری دادن به دیگران هنگام تنگدستی و پریشانی وظیفه دینداران محسوب می‌شود.

بین عواطف دینی افراد و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

زندگی در جوامع امروزی به دلیل وجود فشارها و تنش‌های ناشی از پیشرفت تکنولوژی و رشد فردگرایی، در افراد احساس تنهایی ایجاد و زندگی را با اضطراب همراه می‌کند. یکی از این اضطراب‌ها ترس از مرگ و رسیدن به احساس پوچی است. اما آموزه‌های دینی به افراد این طور القا می‌کنند که بی‌عدالتی‌ها ظاهری‌اند و با وجود اینکه اهداف دنیوی برای همه دست‌یافتنی نیست، دین اهداف برتری ایجاد می‌کند که

هر کس می‌تواند به فراخور رعایت اصول دینی به آنها دست یابد.
بین انجام مناسک دینی و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

دورکیم در زمینه مناسک، نظریه‌ای تکامل یافته دارد. وی معتقد است این نیروی جمعی خارق‌العاده، احساسی در افراد ایجاد می‌کند که آنان را نیرومندتر از گذشته می‌کند. دیگر آنکه طی مراسم، شرکت‌کنندگان از اهمیت گروه و جامعه آگاه می‌شوند و به مسائل جامعه حساسیت بیشتری پیدا می‌کنند. در واقع مناسک دینی نوعی آگاهی‌بخشی برای تمام افراد شرکت‌کننده به همراه دارد. کارکرد مناسک دینی این است که میل به مشارکت افراد در اثر معاشرت با یکدیگر و افزایش کنش متقابل میان آنان و شکل‌گیری شبکه‌های روابط و به تبع آن احساس همدلی افزایش می‌یابد. به طوری که افراد دیندار با یکدیگر در امور خیریه و کمک و یاری به دیگران مشارکت می‌کنند و بنابراین برای حل مشکلات قدرت بیشتری دارند. در واقع می‌توان گفت مناسک دینی نوعی کنش جمعی است که طی آن افراد به توانمندی‌های لازم برای زندگی جمعی از جمله احساس همدلی و آرامش دست می‌یابند.

بین سن افراد و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

نتایج به دست آمده از این فرضیه حاکی از آن است که بین سن افراد و عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه‌ای قوی وجود دارد. این موضوع با یافته‌های تحقیق احمدی (۱۳۸۸) همسو است. وی معتقد است تفاوت معنی‌داری بین نسل‌های مختلف در ابعاد مناسکی و پیامدی دینداری وجود دارد. همچنین مرشدی (۱۳۸۹) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که تکثرگرایی میان نسل جوان به طور گسترده شیوع پیدا کرده است. اعضای این شبکه‌ها قادرند اوقات فراغت دوران سالمندی یا حتی تنهایی مختص به این زمان را به خوبی مدیریت کنند و این توانایی سرمایه اجتماعی بیشتری برای آنان رقم زده است. افراد به طور داوطلبانه در انجمن‌ها عضو می‌شوند و در قبال فعالیت‌های خود مزدی دریافت نمی‌کنند، اما از طریق این شبکه‌ها تمایلات گروهی خود را ارضا می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری به عنوان بخشی از محیط اجتماعی به آنان این امکان را می‌دهد که از حمایت اجتماعی بیشتری برخوردار شوند.

حمایت اجتماعی به عنوان حوزه‌ای از کمک‌های بین فردی معرفی می‌شود که افراد برای کارکردهای روزانه خود مانند احساس تعلق به آن نیازمندند. سالمندان با این گونه فعالیت‌های اجتماعی قادرند نشاط اجتماعی خویش را در قالب فعالیت‌های اجتماعی حفظ کنند و از انزوای اجتماعی، افسردگی و ناامیدی فاصله بگیرند و از طریق این شبکه‌ها تمایلات گروهی خود را ارضا کنند.

بین سطح تحصیلات افراد و عضویت در شبکه‌های اجتماعی رابطه وجود دارد.

از آنجا که شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری، انجمن‌های غیررسمی خیریه‌ای هستند که بیشتر جنبه رفتاری و مشارکتی را به نمایش می‌گذارند، تحصیلات در شکل‌دهی و ثبات این شبکه‌ها نقش مهمی دارد. از نگاه دیگر می‌توان چنین استنباط کرد که افراد تحصیل کرده‌ای که در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری عضویت دارند، خدمات ارائه‌شده به نیازمندان جامعه را کافی نمی‌دانند و از این رو با هدف و تفکر مشخص سعی دارند نحوه کمک‌رسانی به افراد را تغییر دهند. عضویت افراد دارای تحصیلات عالی در این شبکه‌ها نشان‌دهنده وفاق اجتماعی آنان جهت عملی کردن ارزش‌ها و باورهایشان است. در این زمینه دین عاملی است که سبب مشارکت در این گونه فعالیت‌ها می‌شود. از آنجا که هر فرد شرکت‌کننده در این نهادها باید تابع مقررات گروه باشد و از تک‌روی پرهیز کند، خودبه‌خود نوعی همبستگی اجتماعی در میان افراد به وجود می‌آید که فعالیت‌هایشان با یکدیگر را همسو و هم‌نوا می‌کند.

بین جنسیت افراد و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری رابطه وجود دارد.

مردان اغلب به دلیل ارتباط با محیط بیرون و فعالیت‌های اجتماعی بیشتر و قرار گرفتن در موقعیت‌های اجتماعی و شغلی بهتر نسبت به زنان، همواره با طیف وسیع‌تری از افراد در ارتباط قرار می‌گیرند و فرصت برقراری ارتباط و گسترش پیوندهای اجتماعی، برای مردان به مراتب بیشتر است. در مقابل زنان که اغلب در حوزه خصوصی قرار گرفته‌اند، شانس و فرصت برقراری ارتباط با افراد مختلف و دستیابی به پیوندهای متنوع را نداشته‌اند. همچنین مردان قادرند که حمایت مالی و عملی بیشتری به شبکه ارائه دهند و در این زمینه نسبت به زنان سهم بیشتری داشته باشند.

بین وضعیت تأهل افراد و عضویت آنان در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری

رابطه وجود دارد.

افراد متأهل نسبت به دیگران موقعیت متفاوتی دارند و به همین دلیل از نظر میزان و نحوه فعالیت ارتباطی می‌توانند، متفاوت باشند. تحقیقات نشان داده است که شبکه روابط افراد متأهل به دلیل اینکه آنها در نتیجه ازدواج به پیوندهای جدیدتر و بیشتری دسترسی می‌یابند، بزرگ‌تر از افراد غیرمتأهل است و نسبت به افراد مجرد، در شبکه خود خویشاوندان بیشتری دارند. البته در این خصوص تفاوت‌هایی میان مردان و زنان وجود دارد. ازدواج شبکه خویشاوندان را گسترش می‌دهد، اما بیشتر پیوندها با خویشاوندان نزدیک و دور و همسایگان است.

پیشنهادات

نظر به اینکه در این پژوهش مشخص شد متغیرهای دینداری، باورهای دینی، اخلاق دینی، عواطف دینی، مناسک دینی، سن، تحصیلات، جنسیت و وضعیت تأهل رابطه‌ای قوی با پیوستن افراد به شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری دارند، پیشنهاد می‌شود:

۱- از آنجا که شبکه‌های اجتماعی نام‌برده، بیشتر پذیرای افرادی با سن و تحصیلات بیشتر دارای ظواهر و عقاید دینی و متأهل هستند، پیشنهاد می‌شود با افزایش خلاقیت گروهی و دادن مسئولیت‌هایی هر چند جزئی به افرادی که این ویژگی‌ها را ندارند، تمایلاتی ایجاد شود تا این افراد نیز به عضویت این شبکه‌ها درآیند.

۲- آنچه حس مشارکت اجتماعی در این گروه‌ها را کاهش می‌دهد، تنها میزان دینداری و انجام اعمال دینی اعضا نیست. به نظر می‌رسد محیط این تشکلهای فضا را برای ورود افرادی با افکار و اندیشه متفاوت پذیرا نیست.

یادداشت‌ها

1. Peter L. Berger
2. Thomas Luckmann
3. Joachim Wach
4. Clifford Geertz
5. Jean-Paul weilm
6. Phill Zuckerman
7. Gluck, c and Stark

منابع

- آزادگان، جمشید، (۱۳۸۵)، *تاریخ ادیان ابتدایی و قدیم*، چاپ دوم، تهران: انتشارات سمت.
- برگر، پیتر، (۱۳۸۱)، *ذهن بی خانمان* (نوسازی و آگاهی). ترجمه محمد ساوجی، تهران: نشر نی.
- برگر، پیتر و تامس لاکمن، (۱۳۷۵)، *ساخت اجتماعی واقعیت: رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت*، ترجمه فریبرز محمدی، تهران: علمی و فرهنگی.
- جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۸۵)، *ادب فنای مقرران*، ج ۳، قم: اسراء.
- دورکیم، امیل، (۱۳۸۱)، *تقسیم کار اجتماعی*، ترجمه باقر پرهام، تهران: مرکز.
- ، (۱۳۸۳)، *صور بنیانی حیانت دینی*، ترجمه باقر پرهام، ج ۲، تهران: مرکز.
- سراج‌زاده، حسن، (۱۳۸۴)، *چالش‌های دین و مدرنیته*، تهران: طرح نو.
- شجاعی زند، علیرضا، (۱۳۸۴)، «مدلی برای سنجش دینداری»، *نامه جامعه‌شناسی ایران*، دوره ششم، شماره اول، بهار.
- شیروانی، علی، (۱۳۸۴)، *اخلاق اسلامی و مبانی نظری آن*، ج ۴، تهران: دارالفکر.
- مصباح یزدی، محمدتقی، (۱۳۸۴)، *اخلاق در قرآن*، ج ۲، ج ۱، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- طالبان، محمدرضا، (۱۳۸۰)، *دینداری و بزهکاری*، تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۷۰)، *آموزش عقاید و دستوره‌های دینی انبیا و مستضعفان*، قم: هجری.
- فراستخواه، مقصود، (۱۳۷۷)، *دین و جامعه*، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- فروند، ژولین، (۱۳۷۰)، *جامعه‌شناسی ماکس وبر*، ترجمه عبدالحسین نیگ‌گهر، تهران: نشر توتیا.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۵۶)، *مقدمه‌ای بر جهان‌بینی اسلامی*، ج ۳، تهران: صدرا.
- منصوری، خلیل، (۱۳۸۹)، «نیکوکاری در آموزه‌های قرآنی»، *پایگاه مقالات قرآنی آیت الله خلیل منصوری*.
- میرسندهی، محمد، (۱۳۸۳)، «بررسی میزان و انواع دینداری دانشجویان»، *پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران*.
- میرزایی، خلیل، (۱۳۸۸)، *پژوهش، پژوهشگری، پژوهشنامه‌نویسی*، تهران: جامعه‌شناسان.
- همیلتون، ملکم، (۱۳۷۷)، *جامعه‌شناسی دین*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: تیبان.

- واخ، یواخیم، (۱۳۸۷)، جامعه‌شناسی دین، ترجمه جمشید آزادگان، تهران: سمت.
- ویلم، ژان پل، (۱۳۷۷)، جامعه‌شناسی ادیان، ترجمه عبدالرحیم گواهی، تهران: علم.
- Berger, peter (1967) ,**the sacred canoy: the element of a sociological theory of religion**, Garden city: Journals Science Religion
- Bilton, T.et (1987), Introduction sociology, London: Macmillan.
- Candland, C. 2000. "Faith as social capital: Religion and community development in southern Asia", Policy Sciences, 33.
- Cline, B. C., & J. M. Richards (1965), "A Factor analytic study of religious belief and Behavior", **Journal of Personality and Social Psychology**, No1: 557-565
- Ellwood, A. 1993. "The Social Function of Religion", *The American Journal of Sociology*. Vol. 19. PP 289- 307.
- Engelhard, Ronald; Wetzel, Christian (2005), "Political culture and Democracy":Analyzing Cross-level Linkages", *Journal of political science*, No:1-33.
- Gluck, c and Stark (1971), *Religion and Society in Tension*, US, Rand McNally & Company.
- Kishimoto, H. 1961. An Operational Definition of Religion, *Numen* Vol 8, Fasc 3.PP 239-309
- Lukes, Steven. 1972. *Émile Durkheim, His Life and Work: A Historical and Critical*.
- Luckmann, Thomas (1967) *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. New York: Macmillan.
- Weber, Max, *The Sociology of Religion*, translated by:Ephraim Fischhoff, Beacon Press, Boston, 1964, P. 28